

**United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation
Project**

Habán Imréné Németh Éva

K: Jó napot kívánok.

I: Jó napot kívánok.

K: Legyen szíves elmondani a nevét.

I: Habán Imréné Németh Éva.

K: Melyik évben született?

I: 1926. február 28.

K: Hol született?

I: Gyékényes.

K: Itt jártunk néhány-

I: -alkalommal-

K: -hát nem olyan régen voltunk itt és beszélgettünk Éva nénivel, arról, hogy mire tetszik emlékezni a második világháborús eseményekkel kapcsolatosan, és most azért jöttünk vissza, hogy megint ezekről a kérdésekről beszéljünk, megint ezekről a témákról beszéljünk.

Hol töltötte a gyerekkorát Éva néni?

I: Hát elég sok helyen. Soroljam fel?

K: Mivel foglalkoztak a szülei és akkor jobban megértük, hogy miért volt-

I: Hát ugye apuka vasutas volt, hát anyuka, mint annak idején ugye háztartásbeli, mert háború előtt, ha férjhez mentek a dolgozó lányok, akkor is abbahagyták a munkát. Mer hát bölcsőde nem volt, sőt, Nagykanizsán egyetlen- na- nagy- elég nagy város volt, ott is egyetlen egy óvoda volt például. Nem úgy, mint ahogy most. Tehát otthon maradtak az asszonyok.

K: Honnét vannak emlékei? Tehát nyilván a harmincas években már nagyobb gyerek volt, és akkor arra- időszerűről már vannak-

I: Hát az emlékeim az az Zákányhoz kötődik, ahol másfél éves koromtól három és fél éves koromig laktam. Tehát a hároméves koromra, a Mikulás jöttére, a kertre, ott sok mindenre emlékszem. Ezt nem vesszük el a táskát még?

K: Nyugodtan lerakhatja, legyen szíves akkor lerakni.

I: Majd csak egy zsebkendőt kérek szépen előkészíteni. Ha kell=ha kell.

K: Persze, igen, idehozunk egy zsebkendőt.

I: De ha lehet, hogy nem kell. Zsebkendőjük is van?

K: Akkor álljunk le egy pillanatra-

I: -nekem itt van benn a-

K: Tehát leálltunk egy pillanatra és akkor folytatjuk a beszélgetést. Ugye gyerekkoráról volt szó, és azt- arról mesélt, hogy=hogy Zákány?

I: Zákány, igen.

K: -a település neve-

I: -ez Zala megye- Somogy megye.

K: Voltak-e- tehát meddig voltak ott, hány éves koráig?

I: Hm: három és fél éves koromig.

K: Nyilván akkor még akkor elég picike volt. De mondjuk az iskolát- iskolába hova járt, elemi iskolába?

I: Nagykanizsán.

K: Voltak-e ott zsidó osztálytársai?

I: Fogalmam nincs=fogalmam nincs. Nem tartották nyilván, még én '932-be kezdtem az iskolát, nem tartották számon.

K: Később- ez- milyen első emléke van zsidókkal kapcsolatosan Éva néninek?

I: 17 éves koromba (már a líceumba) volt az már=az már '42-be volt, már iskolai emlékem, amikor az egyik kedves nővér ugye szétnézett és azt mondta, hogy látom, hogy nincs itt, és-sőt, ez=ez már 43-ba volt=negyven- nem 44-be, 43-ba, igen. És ez vonatkozott arra a bizonyos Szamek Mariannra, akiről beszéltem, igen. Hogy nincs itt és=és-

K: -ki volt- bocsánat, elismételne a nevét? Hogy hívták ezt a lányt?

I: Szamek Mariann.

K: És ő ki volt?

I: Ő az osztálytársnőm volt, akinek Karcagon volt a nagypapája, az anyai nagypapája, a rabbi, de a szülők elváltak, és ő Érsekújvárra jött az édesapjához 14 éves korába, addig ő Karcagon élt. És hát egyik osztálytársnőm volt.

K: Ez hol volt ez az iskola, melyik településen?

I: Érsekújvár.

K: Ez merre van, Érsekújvár?

I: Érsekújvár a mai Szlovákia, amit Novi Zankinak hívnak tótul. És még a há- 38-ban kerültünk a Felvidékre, mint anyag- a vasút révén, igen=igen.

K: És akkor mi történt az órán?

I: Azon az órán? Nem tudom egészen pontosan, hogy mit mondott, de=de minden esetre valami olyan ő: valami nem jót mondott, mert azt mondta, hogy hála isten, látom, hogy nincs itt. Nem mondta, hogy Mariann, csak nézett az ülőhelyére. Tehát Mariannról volt szó. Nem tudom pontosan mit.

K: De mégis- tehát-

I: Valami rosszindulatú dolgot mondott, nem tudom pontosan.

K: Ami a zsidókkal kapcsolatos?

I: Igen. Igen=igen=igen=igen=igen=igen=igen.

K: Voltak-e más hasonló megnyilvánulások a- akár ő, akár más részéről?

I: Az iskolába? Nem volt=nem volt=nem volt.

K: Voltak még zsidó lányok a líceumban?

I: Nem tudok róla=nem tudok róla. Mariann nagyon szerette mindenki, egy nagyon kellemes, jó modorú, ő: csendes, alkalmazkodó valaki volt, mindenki szerette. És hát a gyerekek között, szóval az osztálytársaim között soha nem hangzott el semmiféle zsidózás.

K: Valamennyire barátnője volt Mariann Éva néninek?

I: Hát- ő:---igen, nagyon közel álltunk egymáshoz, és az- a: a szóbeli érettségire náluk készültünk föl az a: édesapja- édesapjának a nővére, annak a férje, szóval és Mariann ugye ott lakott, meg Mariannak az unokatestvére. Ott készült- ott készültünk fel. Meg különben is bicikliztünk együtt--mindenki szerette Mariannt, mindenkit. És mindenkivel jó kapcsolata volt. Mondom, hogy biciklizgettünk és ott mondta ő többször, hogy ne menjek olyan gyorsan a biciklivel, mert=mert rossz a szíve. Illetve hogy fullad akkor. Az=az=az későbbiekbe majd ugye visszatérek, amikor följött a védőnőképzőbe fölvetelire, ezt majd akkor megemlítem, ezt- igen, ezt a-

K: (-később-)

I: - szív-dolgot, hogy nem tudom, hogy miért nem vették fel, a származása miatt, vagy pedig a szíve miatt.

K: Jó, de még ezek szerint- tehát 43-44-ben vagyunk? Mikor érettségizett Éva néni?

I: Én '44. május 1-én.

K: Tehát 44-ben együtt készültök az érettségire. Mikor- mi történt ekkor, mire emlékszik, hogy- a zsidókkal kapcsolatosan, voltak-e bármilyen változások?

I: Már a- az írásbelinél, nem tudom, melyik írásbeli volt, nem tudom, kaptam egy cédulát Marianntól, hogy lefoglalták az üzletet. Rövidáru-kereskedésük volt, ahol az édesapja, a nővére, meg a sógora vezették a Fő téren. Sose voltam ott, de valószínűleg ugye, hogy hát ebből élt a család. Három felnőtt dolgozott. Mariann volt, aki iskolába járt és az unokahúga,

az egy ilyen magán-szanatórium- tudószanatóriumban volt Pesten állandóan=állandóan. És az sokba került a szülőknek. Minden héten küldték a csomagot, ezért dolgoztak tkp., nem a saját házuk volt, ez egy modern bérlakás volt, nagyon szép=nagyon szép, nem tudom olyan 40-be, 39-40-be épült, egy modern lakás volt. Szóval nem volt egyéb vagyonuk nekik. És akkor azt- mondom azt kaptam az értesítést, hogy bezárták az üzletet, ugye az azt jelentette, hogy bementek, ami a fiókba volt, ami a polcon volt, az minden le volt foglalva. Hát ugyanezt csinálták aztán nálunk is- vagy később is, ugye az államosításkor, ugyanazt. Akinek fényképe, vagy karórája, vagy=vagy=vagy lakáskulcsa, az is ott maradt, ugye.

K: Ez hogy történt a zsidó boltok a lefoglalása. Ezt Éva néni hol hallotta, vagy látta esetleg?

I: Nem=nem=nem láttam, ezt Mariann- Mariann sem látta, ő csak tudomást szerzett róla, ugye, hogy tegnap- és akkor el kellett hagyni az üzletet.

K: Ezt el is tudta mondani, hogy- vagy csak egy- mert azt mondta, hogy csak egy ilyen papírt írt.

I: Hát az, hogy tegnap utána már nem- nem emlékszem már pontosan, hogy volt-e róla szó, de hát ez biztos, hogy így ment, mert minden ott maradt, minden. Se aprópénz, se nagyobb pénz, semmi- semmit onnan ki nem lehetett hozni.

K: Mi történt aztán Mariannékkal?

I: Kivel?

K: Mariannékkal mi történt aztán?

I: Ugye az érettségi megtörtént májusba, és=és azt hiszem, hogy- mert júniusba már el is vitték őket. Ugye jött a sárga csillag, a- a:---ugye kijelölt házakba vitték őket, ott kerestem fel Mariann, azt hiszem kétszer.

K: Éva néni arra emlékszik, hogy a Mariannak sárga csillagot kellett viselnie?

I: Hogyne, mindenkinek szigorúan. De a sárga csillaggal már ők utcán nem közlekedtek, mert akkor már=már a gettót kijelölték, úgyhogy a gettóban voltak. Most a gettóba eleinte be lehetett járni, mert volt=volt egy nagyszerű nőgyógyász és egy fogorvos. Egy darab nőgyógyász Érsekújváron, és jóformán az egy darab fogász- volt egy másik fo- ez fogorvos volt. Volt egy államilag engedélyezett- nyilas volt az illető, és német, de fogorvosnak ez az egy volt, szóval ők is beköltöztek és egyelőre, hogy mennyi ideig, nem tudom, be lehetett menni kezelteni magát főleg akinek ugye elkezdtek a fogkezelést. Utána aztán nem lehetett bemenni ugye, én úgy jutottam be, ezt elmondtam múltkor is, hogy nem tudom, hogy csendőr, vagy=vagy=vagy rendőr, de azt hiszem, hogy inkább csendőr volt, aki le-föl járt a ház előtt, és amikor úgy elfele ment, akkor én beosontam a kapun, utána kíváncsis- kikíván- lesünk, és akkor megint=megint eljöttem a- na akkor adott át Mariann nekem egy nyakláncot, hogy amit most éjszaka most adok neki mindig vissza. És- meg egy kosztümöt, mókuszprémmel, előző évbe kapta, nagyon szép volt, meg egy pár papucsot, ezt=ezt adta. Ezt vittem magammal ki. Egy kék selyempapucs volt, nagyon szép volt. De hát ugye nem maradt semmi, a mi holminkkal együtt minden elveszett. A nyaklánc is, azért nem tudtuk- amikor visszajött, nem tudtuk visszaadni neki. És ez-

K: -szóval ez az érsekújvári gettóban volt-

I: -ez az érsekújvári- de hogy hány- két helyen tudom, hogy volt, de hogy volt-e több helyen, nem tudom=nem tudom.

K: Még kicsit visszamennék a gettó előtti időszakra, Éva néni. Tehát azt mondta, hogy egyrészt érettségiztek május elsején-

I: -igen-

K: -de ekkor már csillagot kellett viselnie-

I: -nem=nem=nem=nem=nem volt még csillag, nem volt csillag.

K: Olyan nem volt, hogy csillaggal jött a Mariann iskolába, vagy-

I: -nem-

K: -az érettségire?

I: -nem, ugye már nem=nem=nem=nem=nem=nem=nem=nem=nem. Ez olyan rövid idő alatt zajlott le. Nem=nem=nem=nem=nem.

K: És akkor le tudott érettségizni Mariann?

I: Tessék? Le tudott érettségizni. Hát ő nem elsején, azt hiszem, ő második, én elsején délután, mivel Sz betűs volt, hát körülbelül másodikán, igen=igen.

K: És arra emlékszik, hogy mikor- ezek után kellett a gettóba vonulniuk?

I: Igen, de hogy pontosan mikor, nem tudom.

K: Azt látta, hogy mikor kellett a gettóba bemenniük, vagy hogyan mentek be a gettóba?

I: Nem=nem=nem. Mi eléggé a várostól kijebb laktunk, a bizonyos három hídon túl, azt úgy hívták, és nem láttam=nem láttam.

K: Honnét tudta meg, hogy Mariann gettóba került?

I: Nem tudom megmondani=nem tudom megmondani.

K: A gettó az körbe volt zárva? Tehát hogy nézett ki Érsekújváron a gettó?

I: Nem- házak kijelölve, hát az is egy=egy elég nagy ház volt, ahol nem tudom, hogy hány szoba volt, ugye nem néztem körül, nem tudtam, hogy most be kell róla számolni, mer akkor megszámloltam volna, sőt megkérdeztem volna, hogy hány négyzetméteres a lakás. Nem tudom, tehát egy-egy szobába egy-egy család volt akkor, én úgy emlékszem.

K: Abban a házban, ahova-

I: -igen, és ott több szoba volt, és ugye volt idő, amikor kimehettek vásárolni. Később talán már nem is. Hogy mennyi időt töltöttek a gettóba, azt sem tudom=nem tudom.

K: Végül hányszor tudott bemenni Éva néni?

I: Tessék?

K: Hányszor ment be?

I: Én kétszeri alkalomra emlékszem.

K: És mindig a Mariannhoz ment.

I: Én csak öt ismertem.

K: És amikor először ment, akkor mi történt? Vagy az első alkalommal, vagy a második alkalommal kapta ezeket a tárgyakat?

I: Ezt sem tudom megmondani=ezt sem tudom-

K: Második alkalommal mi történt, arra emlékszik, hogy akkor mi volt?

I: Nem. Hát nyilván csak mondjuk pár szó- szóval hosszú ideig nem hiszem, hogy töltöttem ott.

K: Vitt valamit Éva néni?

I: Azt sem tudom, semmit sem- nem=nem tudok visszaemlékezni.

K: És milyen körülmények voltak? Tehát azt mondta, hogy ugye egy szobában egy család, mennyire voltak nyomorúságosak a körülmények ott a gettóban?

I: Nem tudom=nem tudom. Mondjuk panaszkodás nem hiszem, hogy volt. Hogy tudatták velem, hogy ez rossz, vagy az- nem=nem=nem emlékszem rá.

K: És akkor mi történt aztán a gettóban levő érsekújvári zsidókkal?

I: Bevitték őket a hm: téglagyárba. Most a téglagyárak általában mindenhol a helységeken kívül voltak. Na az a téglagyár is úgy volt, de aztán közbe ugye beépült egészen a téglagyárig Érsekújvár. És én biciklire ültem, úgy=úgy dél körül, és mentem ki a Nyitrai útra. Hát ugye autó nem létezett, lovas kocsi se nagyon. Bicikli se volt mindenkinek, az egész iskolába talán nekem volt egyedül biciklim, és avval jártam be, mert három kilométerre laktunk az iskolától. Szóval néptelen volt, és ahogy átjöttem a három hídon, ott jött velem szembe két, azt mondom, hogy kocsi, de azt kell mondani, hogy lovas kocsi, nehogy autóra gondoljanak, ugye, lovas kocsi, megpak=megpakolva csomagokkal, és a csomagok tetején nem tudom, egy-két-három ember, nem tudom, a többiek a földön. Most azt sem tudom megmondani, de szerintem csendőrök kísérték őket, nem rendőrök. És nem azt csináltam, hogy leálllok, mert legföljebb akkor rám szóltak volna, hogy menjek tovább, hanem mentem tovább, szembe

velük, tehát hamar összetalálkoztunk, hamar ugye én elhagytam őket. És=és néztem a kocsin- tehát a kocsin úgy lát- emlékszem, hogy idős emberek, nyilván akik nem tudtak menni. És mellette pedig hát többen. Hogy az a több az 25 ember volt, vagy- hát ötven nem volt, mert nyilván nem ez a két kocsi jött, de én evvel a kettővel találkoztam. És gondolom, hogy olyan folyamatosan, nem a városon végig, hanem a Nyitrai úton, ahol semmiféle, jóformán nem volt közlekedés, ott vitték. És akkor befordultak a téglagyár felé. Mondom a- ott aztán már házak között kellett elmenni a téglagyárig, hogy ott az emberek mit láttak, mit nem, nem tudom. Akkor az emberek nem beszéltek úgy annyit egymással- most- ilyen dolgokról. Hát mert most se mindenről beszélnek, csak mondjuk fecsegnek. Meg nem voltak nekünk se rokonaink, sem ismerőseink. Ugye mi úgy kerültünk Érsekújvárra, hogy (...) bekerültünk Újvárba, én bekerültem az iskolába, ott voltak osztálytársaim, de nem voltak az osztálytársak között se divatos, hogy egymáshoz menjenek. Úgyhogy én egyetlen egy osztály- Mariannon kívül egyetlen egy osztálytársnőmmel- igaz, hogy nem voltak érsekújváriak, hanem Érsekújvár környékiek, meg bentlakók voltak. Na most a bentlakóknál nem volt mit keresnivalóm, tehát akik valóban Érsekújváron laktak, lakosok voltak, az kevésé volt. Tehát nem voltak- szomszédokkal is ugye jó, köszönő viszonyba voltunk, de nem jártunk össze a szomszédokkal, tehát mi nem értesültünk úgy semmiről, mint aki tősgyökeres újvári volt ismerősökkel, rokonokkal. Azok jobban meg tudták egymás között beszélni a dolgokat. K: Éva néni, a- látta ezt a szekeret befordulni a téglagyár felé. Volt valaha Éva néni a téglagyárban, amikor ott voltak a zsidók?

I: -nem=nem-

K: -bent járt valaha a téglagyárban?

I: Nem.

K: Mit tudott még, vagy mit látott még a téglagyárral kapcsolatosan?

I: Én azt hiszem, hogy- mert mindent- legtöbb téglagyárba vasúti sínek vannak, tehát nyilván, hogy oda vitték a vagonokat, és ott szállított- szállásolták be, vagy szállították be őket. Nem tudom. És azt sem tudom, hogy éjjel, vagy nappal, vagy=vagy több napon keresztül. Hiszen a környékbeli zsidókat is odavitték a téglagyárba.

K: Amikor látta ezt a két szekeret, ott felismert valakit?

I: Nem. De már különben sem ismertem senkit. Hát Mariannt kerestem.

K: Mi történt a Mariannék üzletével, akkor, hogy már ők mondjuk bekerültek a gettóba, meg a téglagyárba?

I: Hát nyilván valaki beült, mint ahogy volt egy nagy üzlet a Széchenyi utcába, az a főutca volt, és oda beült egy keresztény család.

K: Ez kié volt, ez az üzlet korábban?

I: Nem tu- hát zsidó tulajdonban volt, de hogy kié volt, nem tudom=nem tudom.

K: És ki ült be, melyik keresztény család?

I: Hát az egyik része rokonságba volt azzal a földbirtokosnak, akinek a lánya oda járt a liceumba, fölöttem járt, igen=igen. Az egy nagyon-nagyon szép nagy üzlet volt.

K: Emlékszik, hogy-

I: -tessék?

K: -hogya hívták azokat, akik-

I: -fogalmam sincs.

K: Mi az, hogy beültek? Tehát azt hogy- mit kell az alatt érteni?

I: Úgy, hogy kinyitották az üzletet. Nem üritették ki nyilván, esetleg csak kihordtak belőle egyesek mondjuk fe- nem láttam, ezt csak feltételezem. És akkor benne maradt- benn maradt az áru.

K: Olyat látott, hogy üzleteket mondjuk kirámolnak, vagy elvisznek a benne levő- elviszik a benne levő holmikat?

I: Az a városba történt, és én nem jártam a városba=nem jártam.

K: Több zsidó üzlet volt a városban?

I: Hát javarészt mind=javarészt igen.

K: Emlékszik még zsidó családokra, akik- akiknek mondjuk üzleteik voltak? Tud neveket mondani?

I: Nem. Nem=nem. Mert akkor is én úgy emlékszem, hogyha mondjuk olyan=olyan---most arra gondolok, hogy textilárut vettünk, nem, hát akkor már nem lehetett textilárut kapni, nem lehetett, tehát nem lehetett az, hogy 40-be, 41-be már nem- nem igen volt. És akkor konfekcióáru nem volt, tehát varrónő létezett, és=és=és üzlet, ahol méteráru volt. Mer emlékszem rá, hogy=hogy ún. rumburgi lepedő, azt Csehországba gyártották, nagymama vitte még kelengyébe, az egy csodálatos vékony vászon- nem gyolcs, hanem vászon. Anyuka festette saját részre sötét drappra, nekem egy házi szöttes lepedőből pirosra egy kabátot- csodálatos- azok nem fogtak azok a festékek, a ruhát megfogták, de mosásnál nem fogtak. És akkor varrónő létezett, ahová elvittük. Szóval ne emlékszem, hogy méterárut vettünk volna, nem emlékszem.

K: Tehát nem jártak ezekbe a boltokba, azt akarja mondani.

I: Nem=nem=nem=nem.

K: De élelmiszerbolt, vagy ilyesmi?

I: Az élelmiszerbolt az ott közve- három házzal arrébb volt, egy család, keresztény család, nagyon is, katolikus család, apa, anya, és=és két gyerekkel, utána született egy harmadik. Na ott=ott vásároltunk.

K: És más boltba nem jártak ezek szerint- más boltba nem-

I: Hentes- hát akkor már jegyrendszer volt. Hogy a húst aztán hol vette- vettük, nem tudom. Akkor már nem volt vá- már semmi se volt=semmi se volt. Feketén lehetett vásárolni, akinek pénze volt.

K: Szóval más újvári zsidóra nem igazán emlékszik-

I: -tessék?

K: Más újvári zsidó ember nevére nem igazán- nem emlékszik Éva néni.

I: Nem emlékszem, sőt=sőt Mariann nagybátyjáék- ott a nő- a Szamek bácsinak a nővére volt, tehát a férje nevére sem emlékszem.

K: És az édesapját hogy hívták? Szamek-

I: Nem tudom.

K: A többi boltot azt látta, hogy mi történik, miután elvitték a zsidókat? Tehát az érsekújvári boltokkal, ahol nem-

I: -hát azok kinyi- kinyitották, hát az holtbiztos. De azt említettem múltkor is, hogy=hogy volt, aki felettem járt, Éva volt a neve, de a vezetéknevére nem emlékszem, aki megjelent egy ilyen nerc koliéba, és valaki rosszmájúan megjegyezte, hogy ez a zsidó vagyonból van. A városházán dolgozott a- az édesapa, valószínűleg olyan helyen, ahol begyűjtötték, hát ugye a lakásokba is ott maradt töménytelen érték, és igen csak felöltözött ez a lány. De a múltkor is mondtam, hogy csak arra emlékszem, hogy Éva, és az gyógyszerésznek lett később a felesége, de annak a nevére sem emlékszem. Úgyhogy sok minden azért kézen-közön elment, de aztán mard is minden az üzletekbe. De ez így volt azt hiszem 51-ben volt nálunk az államosítás.

Ugyanígy ment. Mikor-

K: De az már nem Újváron volt.

I: Nem=nem, ez már Lőrincibe volt.

K: Ottmaradtak 44-ben Újváron?

I: Október 6-án volt a bombázás, és hát addig ugye- hát bombariadó naponta többször, a kutya se törődött vele, se éjszaka, se nappal, és én a hadikórházba voltam beosztva, az bent volt a városba, és olyan 1 óra körül értem haza, csodálatos, olyan meleg nyári nap volt, hogy=hogy nyári ruhába voltam. És kint voltam az udvaron, bemondják ugye, hogy lé- légiriadó, és lehet hallani, hogy jönnek a gépek. De hát annyiszor elmentek fölöttünk a gépek, hogy senki se

törődött azzal se. És egyszer csak hallunk egy- hogy egy bomba leesik, lerohantunk a pincébe, ugye azt hittük, hogy a pince megvéd a bombától, és volt egy disznóöléshez használt asztal, ami ilyen (forsni) egy ilyen vastag- ő: nem léc, hanem hogy hívják, hanem vastagabb-
K: -deszka-

I: -deszka, igen, egy vastag deszka, még az alá bújtatott engem anyuka, és a második bomba, mikor leesett, abba a pillanatba én elaludtam. Húsz perc múlva anyuka fölébresztett, hogy Évikém, vége a bombázásnak. Kijöttünk, a mögöttünk levő ház, a szomszéd ház, a mellettünk levő ház, nem teljesen, a földig, mer akkor ott haltak volna meg, de sérült. Nálunk annyi, hogy az ablakot kilökte, és volt egy háromágú csillárunk, az egyik bura leesett az asztalra, de csak egy=egy kis hiány keletkezett, úgy ajándékoztam el, most amikor ide bejöttem, és két kép van, ami egy kicsikét úgy félreáll a=a a: kerete, az ott- itt van nálam. Más nem történt nálunk- ami- minálunk. De minden esetre, ha kapunk egy bombát, akkor hiába vagyok a forsni alatt ((nevet)), ottmaradunk. És egy nagyon kedves német katona egyszer engem- szőke volt, ugye, mentem az utcán és kérdezte, hogy=hogy hova megyek. És teljes német nyelv-remek voltam németbe, de beszélni nem tudtam németül, ez egy rossz ő: volt, hogy régen a szavakat kiírtuk a szövegből, a szavakat megtanultuk, de hogy=hogy el tudjunk mondani egy három mondatot, csak Mariann tudott, aki viszont a nyelvtant nem tudta. Én úgy tudtam a német nyelvtant, mint a magyart. Én diktálás után úgy írtam németül gót betűkkel, mert Németországban nem használtak már gót betűt, de Magyarországon mi gót betűkkel tanultunk. Hibátlanul tudtam. Na, ki- és a katona azt mondta, hogy hova megyek, és én kivágtam, hogy (...) a varrónőbe. Na abba a pillanatba, ahogy kimondtam, már tudtam, (...németül mondja...) hogy az ő: tulajdon esetbe- tárgy esetbe -ba, -be, dativusban pedig -ban, -ben- na akkor már- de rávágtam. Na ez a kiskatona aztán követett engem, és mondta, hogy dél-tiroli. Ugye imádta Hitlert, mert Dél-Tirol- Dél-Tirolt visszacsatolta Ausztriához. És én meghívtam magunkhoz. És--ugye ott teheneek vannak, és=és anyuka egy majdnem fél liter tejet a kezébe adott, megfogta a bögrét, és egy hajtásra megitta. Lehet, hogy=lehet, hát piacon vehetett volna tejet, de hát nem német kat- nem vettek, ők ilyen magánlakásokba laktak, határvadászok voltak. Na csak azt akarom ebből kihozni, hogy=hogy vége volt a bombázásnak, na ő előtte nap elbúcsúzott, hogy most ő lemegy az állomásra, bevago- bevagoníro- bevago- bevagonír-

K: -bevagonírozták-

I: -igen, és holnap mennek a frontra. És ott érte őket a bomba. De szerencsére ő megúsza, nagyon sokan, és mind rettenetes, teljesen szétverték az állomást. És porosan, piszkosan beállított a bombázás után, hogy mi történt velünk. Na csak ezt akarom kihozni belőle.

K: A német katona föl járt Önökhöz rendszeresen? Összeismerkedtek és akkor rendszeresen föl járt, jól értem?

I: Nem föl, be, mert nem fönt laktunk-

K: -vagy bejárt-

I: -igen=igen. Hát nem tudom, hogy mennyire, arra nem emlékszem=arra nem emlékszem, de minden esetre eljött. Ja, és megmondta, hogy ha vége lesz a háborúnak, akkor engem elvisz meg- Brunekbe lakott, Brunikóba, volt kis fénykép és eltűnt a fény- eltűnt nem tudom- és megkérdezte, hogy szeretne engem megajándékozni és mondtam, hogy menjen el a könyvesboltba és Arany Jánost vegye meg nekem. Hát akkor már nem volt a könyv- hanem Vörösmartyt vette meg, amibe beírt egy német szöveget-

K: -magyarán udvarolt Éva néniéknél akkor ez a katona egy kicsit.

I: Udvarolt- hát udvarolt- nem udvarolt=nem udvarolt, mert a fürdőszoba, ami nem volt akkor még=még ő: nem működött, ott volt egy sufni, és akkor mondta, hogy=hogy ott be lehet menni abba a szobába, ahol én aludtam. Aztán mondtam, hogy nem. Hát ha akkor- a kezemet se fogta meg, úgyhogy ha ezt udvarlásnak lehet nevezni.

K: Minden esetre volt egy szimpátia, ha jól értem.

I: Tessék?

K: Volt egy szimpátia.

I: Igen, hát szóke volt=szóke volt. Alacsony volt, de szóke volt. Kedves volt, anyuka is úgy szerette. És azt tanácsolta, velünk szembe laktanya volt, hogy- és ott volt egy gyakorlótér, hogyha bombázás lesz, akkor oda gyakorlótérre vonuljunk ki. Hát szerencse, hogy nem ott bombatölcsér bombatölcsér hátán, ott nem maradtunk volna meg. Na ennyi- ez-

K: Mi történt aztán az érsekújvári zsidókkal? Azt- arról tud-e valamit, vagy lát- hallott-e, tud-e, mi történt aztán velük?

I: Hát, őket mind Auschwitzba vitték.

K: Tehát a téglagyából-

I: Auschwitzba.

K: De azt nem látta, hogy hogyan meg, milyen módon.

I: Nem, semmit=semmit. És még Marianntól se amikor visszajött- anyi minden egyéb probléma volt, hogy csak annyit tudtam, hogy Auschwitzból jött haza, és a nagyszü- a- a nagynénje, nagybátyja, édesapja odalett. A nagymama és a nagypapa, akik Karcagon laktak, és már nem voltak fiatal emberek, és az édesanya, azok megmaradtak, mer azok Ausztriába kerültek, úgyhogy azok hazajöttek. Azok megmaradtak.

K: Mi lett azokkal a tárgyakkal, amit Marianntól kapott Éva néni?

I: '44 nyarán--létezett egy=egy fiatalember, aki postamester volt, és mindenáron el akart venni feleségül. Én tudtam, eszem ágában nem volt, se férjhez menni, á, semmi se, nem voltak ilyen gondolataim. És az eljött hozzánk, ő Csökmőre került, eljött hozzánk, hogy ez itt egy veszélyes terület, és tény és ugye az volt. Körbe, három kilométer volt az állomás, de légvonalba 500 méter. Huszonnyolc sánc volt, és=és egy magas kerítés, hát ezért kaptuk a bombát is, mert nem három kilométer körbe jött a bomba. És nem tudom, hogy miért, miért se, azt mondta apuka, jó, akkor minden odaadunk és vigye el. És nagy ládába becsomagolt, anyi ágynemű maradt, ami fel volt húzva, meg egy, ami szennyesbe volt. Ugye amikor anyuka férjhez ment, akkor hat garnitúra ágynemű kellett, az=az annyit jelentett ugye, hogy hat nagypárna, két kispárna, két- négysezes dunna, hat darab- 12 darab lepedő- szóval ez mind elment=ezen mind elment. Elment minden téli holmink, mer akkor nyár volt, elment Mariannak a=a kosztümje, elment az én kabátom, amit előző télen kaptam, elmentek a meleg cipők, minden elment. Kabátok- minden elment. Csak a nyári ruha maradt. Ékszerből én nem adtam oda a karkötőmet, nem ez volt, egy 12 éves koromba ka- ő: vettem 12 ez- tizenkét forint- annyira- igen, 12, igen. A jó ta- volt a vasútnak egy=egy- Rudolf trónörökös egyesülete és a jó tanulóknak jutalmat adtak. Hát így vettem meg tíz éves koromba a biciklimet 150 pengőért, és így vettem meg azt a kis karkötőt is. Na ez volt- ez maradt. Nyakláncom, fülbevalóm, minden elment. Anyuka gyűrűje, olyan karkötő, amit még csak föl se próbáltam, nem szerettem akkor az aranyat, 30 éves koromba szerettem meg. Mindenünk elment=mindenünk.

K: Igen, és mi történt aztán ezekkel a holmikkal?

I: Neki volt egy házvezetőnője. Mert nem csak tőlünk gyűjtött be, hanem mástól is. Hogy mi történt közte, vagy mit akart a házvezetőnő, mit nem, tény, hogy a házvezetőnő feljelentette, kiszálltak hozzá, és egy csomó idegen holmi volt, amire ugye államvédelmi valami- nem tu- hogy a- nem ÁVO-sok voltak, akkor valami más nevük volt, és keresték, hogy kinek a tulajdona. Ja, és még ott volt egy levél Évikétől, ahol ugye vártam az oroszokat és szidtam benne a németeket, és elolvasták természetesen. Úgyhogy csendőrrel jöttek értünk, mi akkor Zalakaroson voltunk, akkor ugye fürdő nem létezett, egy gyönyörű kis falu volt az a- most is megvan, csak hát a fürdőtől ugye távolabb. És két szuronyos csendőr jött értem. Tehát anyuka is jött velem, így kerültünk oda, és aztán ott ugyebár ő: ő a vőlegényem, de látták rajtam, hogy én úgy utálok azt a pacákot, hogy nem akarták elhinni. De ugye 18 éves voltam és állítólag még csinos is, az a=az a két ő: aki jött vizsgálatra, államvéd- valami- nem jut eszembe a

nevük. Elkenték a dolgot, amennyire csak lehetett, de a holmit beszállították a község házára. Jöttek az oroszok, nem az oroszok vitték el, a magyarok vitték el. Úgyhogy nem maradt semmi. Illetve egy függönydarab marad, körülbelül talán most is megvan még, meg a kabátomnak a prémje maradt meg, semmi más. Mer anyukáék aztán leutaztak, Érsekújváron elintézték ugye, hogy lemehetünk érte. De mondom, mire odamentek, akkor már a község házában semmi nem volt, és mondták, hogy még az oroszok- mer még az oroszok nem voltak ott, az oroszok előtt a nép szétvitte. Így ment el Mariannak a nyaklánc. És ezért nem tudtam- és de remélem, hogy elhitte nekünk, amikor mondtuk, és azóta mindig várom és éjszakánként ugye azt álmodom, hogy megjön és átadom neki- mer azt se tudom, hogy az a nyaklánc vékony volt, vagy vastag, én arra már nem emlékszem, de egy vastag nyakláncot ugye megkap tőlem.

K: Múltkor említette, hogy volt az édesapjának egy ismerőse, akitől kaptak valami tárgyakat.

I: Igen=igen. Nem tu- nem tudni, hogy ki volt ((*kőhint*)), de ha az illető visszajött, akkor sem talált már bennünket az érsekújvári házba, ha egyáltalán tudta, háború után- ha tudta, hogy-

K: -ez mi volt, ez a történet, ezt elmondaná nekünk?

I: Igen. Apuka hozott egy férfikabátot, használt férfikabátot, egy nagyon használt férfi- női barna kabátot, valamikor egy nagyon szép barna perzsa gallér volt, de kopott volt. És egy schaffhauseni zsebórát.

K: Ezek=ezenek hogy kerültek az édesapjához?

I: Nem tudom pontosan, de valamire olyanra emlékszem, hogy valakit, akit ő az állomáson ismert, az adta oda, hogy=hogy vigy- őrizze meg apuka és apuka elhozta, le lett vite a pincébe.

K: De ki- kié volt ez a két kabát?

I: Nem tudom=nem tudom. De ha ez az illető tudta is mondjuk a címünket, utána hiába jött a bombázás után, mer akkor mi már Tótmegyerén laktunk és azt senki nem tudta megmondani, hogy mi hova lettünk.

K: De elképzelhető, hogy az elhurcolt zsidóké volt ez a két kabát?

I: Nem elhurcolt, hanem valaki zsidó adhatta át apukának, mer ugye sokan csinálták azt, hogy széjjeladták a holmikat, amit vagy visszakaptak, vagy nem. Hát itt is, aki szembe lakott velem Sáríka, mikor egyedül hazajött, és=és az ég világon semmit nem talált, és=és hol- volt, aki visszaadott valamit, volt, aki nem adott vissza.

K: Az édesapja az állomáson dolgozott.

I: Igen.

K: Ő látta azt, amikor- vagy hallotta, látta azt, amikor elvitték a vasúton a zsidókat?

I: Nem a vasúton- nem tudni, hogy- nem=nem tudom- nem tudom. A vagonokat- de viszont az se lehetett-

K: -látta a vagonokat?

I: -de nem lehetett tudni, hogy kik vannak a vagonba, mer gondolom- bár nem lehet, hogy mindig mindenütt éjszaka menetek volna- nem lehetett tudni, nem tudom.

K: De beszélt erről az édesapja?

I: Egy üzenetet kapott. Egy vasutas mondta neki, hogy Pali bácsi, leszóltak ő: a vagonból és azt mondták, hogy Németh Pálnak mondják meg, hogy most viszik a somogyiakat. De név nem volt, hogy kik azok a somo- azóta se tudjuk- tudom.

K: De amikor az érsekújvári zsidókat elvitték vonattal, arról tudott-e az édesapja?

I: Nem tudott róla, nyilván nem tudott róla.

K: Tehát ezt most gondolja Éva néni, vagy pedig- vagy pedig valószínűleg nem tudott róla.

I: Hát akkor biztos mondott volna valamit. Ugye a téglagyárba ha beva- bevagonírozták, igen, sikerült kimondanom, akkor bezárták az ajtót, ki- ő: bevitték a- az állomásra, és vitték tovább.

K: Az édesapja hol dogozott ott a vasútnál?

I: Tessék?

K: Mit csinált őt ott a vasútnál, mi volt az ő foglalkozása, vagy munkája?

I: Akkor állomás-elöljáró volt, nem tudom pontosan. Vagy a- mer egy időbe volt, tudom, hogy a raktárba is volt- nem tudom=nem tudom.

K: Az állomástól milyen messzire laktak Éva néniék?

I: Mondom, körbe három kilométer, légvonalba 500 méter.

K: Az állomástól.

I: Az állomás, igen=igen. Tehát körbe kellett menni.

K: Ki volt ez a Sárka, aki visszajött?

I: Sárka az velem szemben lakik.

K: Újváron?

I: Itt e-

K: -ja!

I: -itt e- szembe lakik velem az a bizonyos Sárka, sajnos szellemileg leépült. Annyi idős, mint én. Mikor öt évvel ezelőtt bejöttem, mindent tudott és süttött-főzött, Gryllus hm: az ő unokája Gryllus Vi- Gryllus=Gryllus-

K: -énekes, énekesek?

I: Igen, Gryllus Vilmos=Vilmos-

K: -Vilmos=Vilmos-

I: -igen. Annak a fiának a felesége az ő unokája. És vegetáriánus, tehát ő főzte a vegetáriánus ételeket, és jöttek érte és vitték, és itt van Pesten a fia, meg a menyé, azoknak is főzött és paradicsom- mindent=mindent=mindent-

K: -értem, Éva néni, értem-

I: -de ez már mind megszűnt sajnos. Na és akkor ő mesélte, hogy amikor ő hazajött, hogy egy szál maga, akkor hogy=hogy mit talált- tizen- annyi idős volt, mint én, ugye 18 éves, hogy mit talált, és mit nem. Semmit sem talált.-----Hát mindenütt a lakásokba be is költözte, ugye, vidéken is, Pesten is----

K: Látott- tehát meddig maradtak Újváron, Érsekújváron? 44 októberéig, vagy mit mondott, bocsánat?

I: Hát október 6-án volt a bombázás, három hétig kint laktunk a kukoricásba, tehát október végéig, és akkor mentünk Tótmegyere.

K: Tótmegyér az merre is van?

I: Tótmegyér az=az Érsekújvárhoz---15 kilométer, húsz kilométer, 15-20 km.

K: És akkor a- meddig maradtak ott?

I: 45 nyaráig, amikor kiraktak bennünket.

K: És Mariann- Mariannal találkozott, amikor visszajött.

I: Ott Tótmegyeren igen, amikor visszajött, akkor egyik=egyik osztálytársa, akivel szintén nagyon jó kapcsolat volt, az ilyen felépítményes pályamester volt, az azt jelentette, hogy minden az övék volt- a pálya- minden, mesebeli lakás, minden=minden. Na odament hozzájuk, és ők tudták meg valahogy, hogy mi Tótmegyeren vagyunk és odajött Mariann hozzánk.

K: És akkor ott mondta meg, hogy- kérdezte, hogy mi lett a-?

I: Nem kérdezte, mi mondtuk meg rögtön, hogy=hogy nincsen.

K: Mit szólt Mariann?

I: Nem szólt egy szót sem. Én remélem, hogy elhitte--mer igaz volt.

K: És akkor Mariannal még később találkozott?

I: Mariann aztán vissz- elment Karcagra, nagyszülőkhöz. Hogy hívják a három pa- Sík Sándor, az régen Sük volt, és a nagypapa is Sük volt, szóval Sík Sándor rokonságába, Sík Sándor rokon volt. Ugye azt tudj, hogy a háború alatt Sík Sándor az megmenekült. Ismeri a költeményeit? Nem ismeri. DÉS Lászlóét se. Három pap- a harmadik pap-költőt nem tudom,

de az első évbe volt érettségi tétel, Ady is, meg a három pap-költő. Na, és ott volt=ott volt náluk, én amikor bekerültem a védőnőképzőbe, akkor én értesítettem Mariannt, és ő feljött. És megvoltak a vizsgálatok, felvételi, és őt kiszűrték, mondván, hogy rossz a szíve. De valóban ugye panaszkodott a szívére, de hogy az milyen állapotban volt az a szív, nem tudom, és ez mostanában jutott eszembe, mióta nyugdíjas vagyok és tudok gondolkodni, van időm gondolkodni, hogy vajon ezért szűrték-e ki, vagy pedig a származása miatt, ezt nem tudom.

K: Ez mikor volt pontosan, ez a védőnői felvételi?

I: 45- ő: szeptembere, októbere.

K: De hát akkor már nem az a- nem a- másik=másik világ volt, egy másik rendszer, nem? Tehát 45 áprilisától-

I: Igen=igen, hát nem kommunista rendszer volt, még hanem=hanem ő:-

K: Tehát akkor nem voltak ilyen származási törvények.

I: Nem=nem=nem, csak szimpátia, vagy unszimpátia. Nem tudom-

K: Tud erre példát '45 után, hogy valakinek a-

I: -onnan nem

K: -úgy általában, hogy valaki nem szimpatizált a zsidókkal, ezért?

I: Igen=igen. Hát ha szó került róla, hogyne=hogyne. Antiszemitizmus mindig is volt, mindig is van, és mindig lesz.

K: Milyen =milyen példái vannak erre, vagy mikre emlékszik?

I: Minden- drá- nem lehet ezt, vagy azt kapni. Mer a zsidók fölvasárolják.

K: Ez mikor volt, ezt mikor hallotta?

I: Hát úton-útfélen most is lehet hallani- most is- *((köhint))* kik vannak a jó állásokba, még mindig, a zsidók.

K: És háború után is közvetlenül voltak ilyen mondatok?

I: Voltak=voltak=voltak=voltak. Mondjuk, ha úgy szóba került. És-

K: Visszatérve Tótmegyer- mondja, mit szeretett volna mondani Éva néni?

I: Most Habánának elment az esze, de majd mindjárt' visszajön----ja, mikor=mikor végeztünk és el kellett menni orvosi vizsgálatra, akkor azt mondta nekem a- az- a tisztiorvos, aki vizsgált, hogy hogy lehetett ilyen szívvel valakit felvenni, és hogy lehet ilyen szívvel dolgozni. Hát 89 éves vagyok. Tehát akkor Mariann-nak annyira rossz volt a szíve? De más vizsgálta akkor őt, és más vizsgált engem akkor a- hát billentyű-elégtelenségem volt, ez tény és való, de hát még mindig itt vagyok. Hogy vajon azért=azért gondolom, hogy vajon valóban a szíve miatt. De ugye a későbbiek folyamán én vagyok mindig a hibás, mert én nem válaszolok a levelekre. És-

K: Milyen levelekre?

I: Hát, ha mondjuk Mariann írt, akkor én már nem válaszoltam, meg ha más is írt, én vagyok a hibás. És ugye 40 éven keresztül kés- készültem arra, hogy írok Karcagra, hogyha van ott rabbi, de ha nem- hogy mit tudnak róla, esetleg mit tudok meg Mariannról. Nem tettem lépést, most meg már hova menjek.

K: Tehát akkor ott az óvó- védőnőképző felvételinél találkozott utoljára Mariannal.

I: Igen, személyesen igen. Igen=igen=igen.

K: Utána elvesztették a kapcsolatos.

I: Elvesztettük a kapcsolatot, csak éjszakánként jön.

K: Mi jön éjszakánként?

I: Tessék?

K: Mi jön éjszakánként?

I: Megjön Mariann és odaadom a láncot.

K: Melyik láncot?

I: Azt a=azt a láncot, amelyik amit *((köhint))*- nem azt a láncot, mer az a lánc nem volt meg, hanem=hanem tőlem egy láncot. És akkor megnyugodva felébredek, hogy na hát, megadtam

a- odaadatom Mancsi- Mariannak a láncot. Ez örökké bánt engem.---Na és akkor, ami ott maradt, az a férfikabát és a női kabát, abb- a női kabátot én hordtam, még védőnő koromba is, kopott volt nagyon, mondom, meg van róla fénykép is. De ha az nincs, akkor=akkor nem tudom, hogy mit veszek föl télen. Majd a férfikabátból szintén készült nekem egy kabát. De az akkora volt, hogy még akkor siltes sapkák divatosan voltak, hogy még az is készült belőle.
K: Ezek nincsenek már meg, ugye?

I: Nem, nincsenek.

K: Az órával mi lett?

I: Az órával- azt apuka odaadta az uramnak, és az uram viselte is, aztán utána karórát viselt, úgy föl volt akasztva a parasztágyam fölé, de még aztán mondom, viselte ő- volt iskolaföld, ahol a fele árpa volt, fele kukorica. Kukorica le lett szüretelve, föl lett vive a padlásra, egy morzsológép is, és az uram elkezdett morzsolni. Nem neki való munka volt, nem szívesen csinálta. Csak az volt- nem bírta hajtani, nem bírta=nem bírta=nem bírta. Megnézte, az óra beleesett, és darabokra darálta a schaffhausenit, aminek volt egy függeléke, azt tőlem kapta, az fehérarany volt. És a legvégén volt egy körülbelül négy milliméteres kis zsebkés. Picike volt, parányi, az volt a végén. Azt én kaptam még a védőnőképzőbe egyik- mer én a miniatűr dolgokat szeretem. Szóval elment a schaffhausen.

K: Tótmegyeren mesélte múltkor még, hogy-

I: -igen, ott volt nálunk, igen=igen.

K: Mi volt- elmesélné azt, hogy mi volt Tótmegyeren? Tehát 44 októberében kik költöztek Tótmegyerre.

I: Igen=igen. Ugye október 15-én volt a proklamáció, Horthyé. Ott volt egy család- Tótmegyeren tótok laktak, akik halálosan utálták ugye a magyarokat, mind ahogy én utálom a tótokat, viszonzásul, és- de az idősek azok=azok beszéltek még, a 70-80 évesek, az iskolások szintén, mer hiszen magyar is- magyart kellett tanulni, azzal=azzal 38-tól 44-ig, hat éven keresztül. Tehát ugye egy (...)- volt egy család, ahol=ahol magyarul beszélt a néni, a bácsi, a fiúk, a menyük az egy magyar nő volt, utálták a menyüket, joggal, mondjuk egy semmiéő valaki volt, meg volt egy öreglány lányuk, az is magyarul. Amúgy gyakran mentem oda hozzájuk, és egyszer ott vagyok náluk és beállít egy=egy fiatal férfi, hátizsákkal, menekült- Pest felé megy és ott beszél=beszél=beszél. De nem árulta el, hogy tkp. honnan jön, hogy nekem hogy jutott- nem tudom, hogy jutott a tudomására, minden esetre én hazavittem. És akkor kisült, hogy=hogy munkaszolgálatos, átvitték őket Ausztriába, és ő megszökött, és jött a fronttal szembe, Pestre akart menni, pesti lakos volt, ott volt a felesége. És ott maradt nálunk. Na egy ideig- ugye volt egy magyar férfi, aki nem ment vissza a- ő: mikor átvették a nyilasok a hatalmat, hanem bevonult ezeknek a- ennek a családnak volt egy pincéje, és egy olyan pince, hogy=hogy egy polc, és a polcot el lehetett húzni és mögötte egy kicsi kamra volt. Na ott bújt ez a két férfi hosszú ideig, majd aztán=aztán előjöttek, és ott lakott nálunk---- ugye egy pillanatig nem gondoltunk arra, hogy a szomszédok figyelik a másik- mi nem figyeltünk senkit. A szomszédban lakott egy idős házaspár, tótok voltak, és azok figyelték és látták ezt az idegen férfit nálunk. Nyilván, hogy ők jelentették föl, jött a nyilas-uralom, megjelent- ő: szerintem nem csendőr volt, hanem nyilas volt, meg két levante. És elő- főt is volt- Kálmán volt a keresztneve-

K: Vezetéknevére emlékszik?

I: Nem tudom=nem tudom. Fénykép is volt, de én azt hiszem, mielőtt ide beköltöztem, én=én szanáltam a fényképét is. Aztán a feleségével is ugye mikor föl- vissza- vagy átjöttünk Pestre, akkor ugye anyuka fölkereste a feleséget, és vitték magukkal apukát is, és=és Kálmánt is. És még anyuka- kérdezték, hogy mióta van itt, hát mondtuk, hogy tegnap érkezett, menekült, hát ugye tudták- ők nem hitték el, és még anyuka utánuk szalad és aszondta, jaj a fogkrém, meg a fogkefe itt maradt, arra nem is gondolt anyuka, hogy mi azt mondtuk, nem tudom- három napja van itt, és azt mondtá az egyik, hogy nem lesz neki rá szüksége. Fogalmunk nem volt

anyukával, hogy ez mit jelent, eszünkbe se jutott=eszünkbe se jutott. Apukát is elvitték, apuka másnap visszajött, ő meghamisította a születési anyakönyvi kivonatát apuka, ő Fiuméba született 1900-ba. És őt azért nem vitt- mer közbe apuka nyugdíjba ment, és ő azért=azért nem 60 évesen, hanem 45 évesen, és tíz évet átjavította kilencven- 1895-re, így aztán őt ((*köhint*)) nem vitték el. Na és-

K: -katonának?

I: Katonának=katonának, igen. És apuka hazajött, nem is örültünk, vagy hogy csodálk- olyan természetes volt, hogy haza- na és Kálmán hol van? aszongya, ő egy lövést hallott a másik szobából. És nem sokkal később, ez mínusz tíz fokos hideg volt, az ablakhoz mentem, és ott ment el egy lovas kocsis, letakarva, és kb. velünk szembe volt egy házsor, és a mögött volt a zsidó temető, oda mentek. Hogy hogy tudták a földet fölászni, fogalmam sincsen, hogy koporsó biztos nem volt, ott- oda temethették el. Mer különben azt se tudtuk volna, mer a- sőt, hát azt mondta egy lövés lehetett, meg azt mondta, hallott egy mormolást. Nyilván imádkozott, vallásos zsidó volt. És azt hiszem, hogy egyszer talán az imaszíjat én láttam, a kezébe, vagy megmu- nem tudom már=nem tudom, de úgy rémlik. Szóval valószínűleg, hogy imádkozott ott. Ezt hallotta apuka, ezt a monoton mormolást és egy lövést. És amikor följöttek Pestre, ő megadta ugye a felesége címét, mindenki visszajött Ausztriából, minden- abból a munkaszolgálatból, és akkor mindenki, csak egyedül ő nem, mer ő ugye megszökött szerencsétlen.

K: Kész? Akkor álljunk le.

I: - itt vannak a fényképek-----

K: Kazettát cseréltünk, Éva néni, és akkor most folytatjuk a beszélgetést. Vissza szeretnék még térni picit arra az eseményre, amikor talán- jól emlékszem, azt mondta, hogy biciklivel ment az úton-

I: -igen=igen-

K: -amikor szembejött két lovas szekér-

I: -igen-

K: -akik- amin ugye emberek ültek, csomagokkal, idős emberek-

I: -idős emberek-

K: Úgy mesélte ezt nekem az előbb Éva néni, hogy az volt a- meg utána úgy is mondta, hogy zsidók voltak azok az emberek.

I: Hát, a csillagok ott voltak.

K: Tehát látta.

I: Hogyne=hogyne=hogyne. Hát kötelező volt akkor.

K: Tehát ott volt rajtuk a sárga csillag.

I: Ott volt a sárga csillag--kétség nem fért hozzá.

K: Nem volt benne biztos, hogy ki kísérte, ugye, a szekereket? Ki kísérte a szekereket?

I: Szerintem=szerintem csendőrök voltak--rendőröket nem vonták be. Azok ugye kék ruha- másképp is néztek ki teljesen, mint a kakastollas csendőrök szuronnyal. De egész pontosan nem azt néztem, hogy hány csendőr, vagy ka- rendőr van ott, hanem így pásztáztam a szememmel. Mer a lovas kocsis azért=azért halad, én meg hülye ugye nem szálltam le bicikliről.

K: Tehát akkor mindenképpen fegyveres emberek voltak.

I: Igen=igen=igen=igen=igen.

K: Jó. A másik kérdésem az lenne, hogy amikor Érsekújvárról ugye elviszik a helyi, meg a környékbéli zsidókat, valószínűleg a téglagyárból- egy pillanat, állunk meg egy pillanatra--- jó. Tehát amikor Érsekújvárról elviszik a zsidókat, erről egyáltalán hogy értesült Éva néni, emlékszik-e?

I: Nem tudom=nem tudom=nem tudom. Hát kiürült a ((*köszörüli a torkát*)) a téglagyár, és a téglagyár mellett el kellett menni, mondom, mert az már beépült oda a: Újvárnak az a része.

K: -ő:

I: -na egy pillanat- az, hogy zsidó üzlet-Tótmegyeren volt egy nagy üzlet. Ez egy ilyen vegyeskereskedés, hát ott petróleumtól a són- sóig és a cukor- hát minden meg- de nagy üzlet volt. Na oda=oda befészkelte magát egy Erdélyből jött valaki, és ő volt a nyilas-vezér. Nem tudom a nevét, összetalálkoztam vele a börtönbe, mer én ültem egy napot, egy éjszakát töltöttem Újvárbá, és ő volt a nyilas-vezér. És ő=ő irányította a dogokat, utána aztán felszívódott, de valahogy mégis visszakerült, mert amikor én ki- tiltott határátlépéssel- mondván, mikor elfogtak, hogy olyan szerelmes voltam abba a bizonyos Józsi, hogy átszöktem a határon. A valóság az volt, hogy az- a magyar államvasút adott=adott a dolgozóinak vagont, és a bútor ott maradt teljes egészébe Tótmegyeren, én nem is jöttem anyukáékkal át Pestre, hanem én ott maradtam. Beszállítottuk a bútort Újvárbá, hogy ott majd esetleg- ott leraktuk, és úgy volt, hogy--nem, aztán mégis visszajöttem Pestre és utána megint ez a=ez a bizonyos Józsi, ez egy harminc- én ugye 19 voltam akkor már, 45-be, ő azt hiszem 32 éves, a felesége elhagyta, kislányát az anyja- szülei nevelték, a fiú szüle- a férfi szülei. Szomszéd utcába laktak, és az ő nevelőpapája, egy olyan beszédes valaki volt, az megfordult nálunk, és amikor kibombáztak bennünket, akkor ők egy ilyen húzós kocsival a saját holmijukat is, meg amit mi is ágyneműt, miegymást- velük mentünk ki a kukoricásba, és az ő révükön kerültünk Tótmegyerre. Úgyhogy innen volt a kapcsolat evvel a Józsival, és átmentem a- átmentünk a határon Szobnál, simán átmentünk. És már jöttünk volna vissza, de Újvárbá elintéztük a dolgokat, úgy volt, hogy ha- hajnalba indul a vonat, jövünk, és az osztálytársnőm, az jön velünk, ő a Nyitra-hídon túl lakott. Na most a Nyitra-hídat őrizték, egy fiatal kis tót katona őrizte, és amikor igazoltattak, nem tudtam mást mutatni, mind a semmit, és akkor elfogtak mint kémnőt. És én mondtam, hogy én most érkeztem, aszondta a kis tót katona, hogy a (szlecsinkát) a kisasszonykát ő mindennap látta itt átmenni.

K: Na jó. Tehát hogy akkor volt ez a nyilas, aki a-

I: -hát a nyilast akarom kihozni belőle, hogy akkor *((köhint))* bevittek a fogdába, láncsörgés, lakat, én bevonulok, este sötétbe, és ott volt egy ilyen=egy ilyen betonpadka, arra ráültem. Szeptember volt, de nagyon meleg szeptember, nyári ruhában voltam, úgyhogy nem kaptam hólyaghurutot, reggel aztán kisült, hogy a szalmán fekszik egy nyilas nő és egy kuplerájosnő, azok voltak a szobatársaim. Ugye egy kicsi ablak ott fent, az utca felé, hajnalba, ahogy jöttek föl a szekerek a piacra, azt lehetett hallani. Lehetett hallani a tejeskannák hang- csörgését, és én megfogadtam, hogy az- hát itt se csináltam én semmi tilos dolgot- hát annyiból volt tilos- hát akkor nem volt határátlépés, hogy én úgy fogok élni, hogy én soha-soha börtönbe ne kerüljek. Na és akkor nyílt az ajtó, én sírtam és akkor azt mondta a kis tót katona, hogy szlecsinka, nye plácses, kisasszonyka ne sírjál. Ezt megtanultam tótul. Na, Józsi, aki- a másik helyiségbe volt ugye a férfiakkal, mikor kiengedték, akkor a táborparancsnok osztálytársa volt neki. És akkor Józsi elmondta ugye, hogy olyan szerelmes vagyok, hogy utána szöketem. Na és akkor reggel hallatszik egy hang, hogy Évike, Évike, fönt az ablak- tessék. Én-monda a nevét az a nyilas, ugye=ugye emlékszik, hogy=hogy én milyen jót tettem, hogy az édesapját én hazaengedtem, amikor azt a zsidót befogta, ugye Évike? Mondtam bizony nagyon jól emlékszem, csak kérdezzenek meg, majd én elmondom. Szóval ott- ott így találkoztam evvel a nyilással. De aztán mi lett a nyilas vége, nem tudom. Ugye mer aztán én végleg ugye Pestre jöttem.

K: És kiderült, hogy mit csinált a nyilással-

I: -tessék?

K: -vagy mit csinált a zsidó munkaszolgálatossal ez a nyilas?

I: Hát ő volt, aki lelőtte.

K: De ezt=ezt ő elmond- tehát őt ezért akkor felelősség- azért ült- azért volt ott a börtönben, hogy felelősségre-

I: -nem, azért, mert nyilas volt=mert nyilas volt-

K: -de az kiderült, hogy ő csinálta?

I: - akkor be- nem tudom=nem tudom, hogy mi derült ki, nem tudom. Azt se tudtam, ugye, hogy elfogták. Na de ez ült be abba a zsidó- egy nagy-nagy üzlet volt.

K: Tótmegyeren.

I: Igen.

K: Jó. És akkor Újváron nem tudja pontosan, hogy hogy derült ki, hogy elvitték a zsidókat, de utána beszéltek a városban erről? Hát végül is valamikor ugye-

I: -Tótmegyerre költöztünk.

K: De hát csak októberben. Tehát a- és az újvári zsidókat valamikor-

I: -jún-

K: -nyár elején-

I: -júniusba vitték el- nem, nem volt kivel beszélni, mondom, hogy ((köhint)) az=az osztálytársaim szanaszét voltak, én a hadikórházba be lettem osztva, az irodába, nem volt kivel beszélni.

K: Nem volt szó erről, hogy hogyan-

I: Nem=nem=nem=nem=nem=nem. ((köhint)) Csak a bombázás után akkor- azt hi- nem mentem vissza a kórházba, és-

K: -mi történt- soha nem említette a-

I: -tessék?

K: -édesapja a vasúton soha nem említette, hogy a vasúton viszik a zsidókat?

I: Nem=nem=nem=nem.

K: Egyszer mondta, hogy leszólta a vonatból, hogy-

I: -valakinek, igen, hogy adja át az üdvözetet és az átadta. Hát a vonatok- mentek a tehervonatok ész nélkül mind- állandóan egy óriási állomás, Pozsony, Galánta, Érsekújvár, Budapest. Ez egy fővonal volt.

K: Ez a kassai vonalon van? Nem, ez nem a kassai vonal.

I: Nem=nem=nem- ez--képzeld el Pozsonyt, lefelé Galánta--Érsekújvár, Budapest- a Pozsony felé.

K: Tehát arra emlékszik, hogy körülbelül milyen arányban éltek zsidók Érsekújváron?

I: Nem tudom-

K: -sok volt-

I: -biz- biztos, hogy hát az összes kereskedő az az volt, az biztos. Orvos, erről a nőgyógyászról, meg a fogorvosról tudom.

K: Az ő nevükre emlékszik?

I: Tessék?

K: A nőgyógyász, meg a fogorvos nevére emlékszik

I: Nem: nem=nem=nem.

K: Maga járt hozzájuk?

I: A fogorvoshoz. A nőgyógyászhoz 18 éves korba akkor még nem jártak lányok, még szüzek voltak.

K: És ő: akkor ezek szerint a Mariannékon kívül más névre nem is nagyon emlékszik Érsekújváron.

I: És ott is csak az édesapja nevére.

K: Jó. Akkor mi volt aztán 45-ben, amikor bejöttek az oroszok? Arra=arra hogyan emlékszik?

I: Hát ((köszörűli a torkát)) Tótmegyeren voltunk--apuka csinált egy ilyen Z alakú- minek hívják- a: kiás- gödröt kiásva- gödörnek, futóárok, mondjuk. Ő kívül, anyuka belül, közé- én leg- közepén, én legbelül. És befödve, hogyha jönnek tankkal, vagy- ugye mi ott vagyunk biztonságba, és egy évvel volt talán idősebb az a lány nálam, aki magyar iskolába járt, perfekt magyar volt, érzelmileg természetesen, hogy=hogy tót, hát az természetes, nem megvetendő, és ő szaladt, hogy konyec vojnyi- vége a háborúnak- konyec vojnyi. Na közbe azért jöttek az

oroszok, ahogy átlépték a magyar határt, abba a pillanatba ők Csehszlovákiába voltak, és ott nem volt ((köhög)) nem volt se a nők megbecstelenítése, se zabrálás. Megszűnt a határnál=a határnál. Töménytelen magyar százpengőst hoztunk, azt ott szétszórták, nem szedtük össze, ilyen csillagos százpengősök voltak, érdemes- mert akkor még lehetett vele fizetni, zsákszám hozták.

K: Kik hozták a százpengősöket?

I: Az orosz katonák.

K: Hozták Magyarországról.

I: Igen=igen=igen=igen. Hát aztán tudták, hogy ott semmi- akkor szétszórták. És apuka fönt volt, és=és jöttek az oroszok, sonkával kínálta őket, ugye ezek mindent megettek, mindent elvittek, nem kellett nekik, nem kellett, mer éppen jól voltak lakva, és mentek=mentek=mentek tovább. Mikor aztán leállt a front, akkor elhelyezték a lakóházakba őket, ugyanúgy, mint a német katonákat. Azért voltak nálunk németek is beszállásolva Tótmegyeren. És a németek krétával, fehér krétával kiírták, hogy a rangját az illetőnek, hogy=hogy egy hadnagy, vagy főhadnagy, vagy százados egy személybe, vagy pedig két más- és any- az is jött be oda. Jöttek a ruszki és ők is kiírták krétával, hogy egy meg egy, mondjuk tizenketten jöttek be, ki volt írva, hogy hatan jönnek, de jött egy. Hát- de leutánozták tökéletesen. És akkor aztán jöttek a- jött egy--német tiszt- egy orosz tiszt, azt mondja anyuka, hogy hol- holsápadt lettem. Ugye elmentek a németek, jöttek az oroszok, lehetett látni, hogy az országúton mennek, ugye vörös zászlóval, a khakiszínű- kétféle színű ruhájuk volt, éppen amilyen volt nekik. És az a=a a sokkhatás, ugye ami plakátokon szerepelt a csizmával, a csizmatalppal és alatta ott az ember, akit agyontaposnak a=a- a szovjetek, valahogy az úgy fel- alig vártam, hogy jöjjenek. Ettől függetlenül holsápadt lettem, mondja anyuka, megláttam a gombon a sarló és kalapácsot. Ugye az is, mint ijesztő jel volt addig a- ő: negyven- a 44 előtt.

K: Éva néni, az oroszok hogy viselkedtek a civil lakossággal?

I: Hol? Hol?

K: Hát ahol-

I: Magyarországon, vagy Csehszlovákiába?

K: Mit látott, mit hallott?

I: Magyarországon az a töménytelen nemi beteg, aki- amikor gyakorlaton voltam a nemi gondozóba, megjelent, azokat- az- hát mer azt mondják, hogy a nemi betegséget a németek, meg a magyarok vitték ki a Szovjetunióba, addig ott nem volt. Minden elvittek, mindenkit megizéltek, az tény és való=az tény és való. Itt=itt van egy=egy boldogi asszony, aki meséli, az nyolc évvel fiatalabb nálam, 8 éves kislány volt, úgyhogy dugdosták az oroszok elől. Csehszlovák- semmi- nem volt szabad=nem volt szabad. Hát mihozzánk azér bejött egy ruszki, mer az a szomszéd házaspár, aki valószínűleg, hogy azt a Kálmánt is elárulta, hogy ott van nálunk ((köhög))- azt mondta a ruszkinak, hogy ott van két magyar nő. És mászott- ez nem volt egészen kész az a ház, amibe mi beköltöztünk, egy=egy ilyen elég rossz ajtó, fölül pedig=pedig rács nélkül volt nyitva ott a felső ablak helye, ott mászott be a ruszki. Pechje volt, mert apuka- és jött a nagybátyám, megérkezett, és Józsi aludt ott velem. Anyuka pedig Józsinak az édesanyjához bement a faluba, úgyhogy idáig beért a ruszkinak a=a teste, amikor kijött Józsi fogadta, Józsi beszélt ugye csehül, szlovákul, és az orosz azért megértette magát, és a ruszki megrémült, és azt mondta, hogy jajajajajajaj- leszállította, előző nap ismerkedtünk meg evvel az orosz katonával, és Józsi mondta ugye, hogy én vagyok a felesége. Még kínált egy nagyon szép női zsebórárt, arany zsebórárt, ami kulccsal volt nyitható, de kulcs az nem volt hozzá, még kínálta eladásra. Józsi kiugrott az ablakon, szólt a patron- (patrolnak), azonnal elvitték.

K: Éva néni, később, a munkája során, ugye elkezdett védőnőként dolgozni, hallott-e arról, hogy=hogy- jellemző volt-e ez a szexuális úton terjedő betegség-

I: Teljes egészébe. Ahova bekerültek az oroszok, sőt=sőt, nagyon csúnyán viselkedtek a bolgárok. Azok Zala és Somogy megyébe jöttek, nagy- még rosszabbak voltak-
K: Találkozott ilyen esetekkel?
I: Csak a=csak a hírével-
K: -betegekkel-
I: -hogyne=hogyne. Székesfehérváron voltam a tüdő- és nemi gondozóba gyakorlaton.
K: Mikor?
I: 46-ba.
K: És ott voltak ilyen-
I: Tömegesen=tömegesen.
K: És ők- róluk kiderült, hogy megerőszakolták
I: Igen=igen.
K: Mondták?
I: Igen. Akit megerőszakoltak és megfertőztek, az megfertőzte mondjuk a házastársát, ha a házastárs megcsalta a feleségét, az vitte tovább.
K: Ezek voltak olyan betegségek, amibe bele lehetett halni, vagy ez nem olyan súlyos?
I: Hát a:---a- amibe Ady is meghalt- vérbaj-
K: -vérbaj-
I: -vérbaj, igen-
K: -gonorrhoea-
I: -tessék?-
K: -a gonorrhoea- vagy szifilisz-
I: a gonorrhoea=a gonorrhoea azt csinálta, hogy például gonorrhoeás gyerekek jöttek a világra és ugye azt hiszem, még most is létezik, hogy=hogy cseppentenek a szembe, azok bekerültek aztán a szemészeti klinikára, ezek a gonorrhoeás szemű gyerekek, igen. Csúnyán fertőz a gonorrhoea, csúnyán fertőz. Létezik egyébként most is.
K: Volt, aki terhes lett ezektől a-
I: -hogyne=hogyne, meg is születtek gyerekek=meg is születtek.
K: Az igaz, hogy a- akkor a hivatalos egészségügy felajánlotta a nőknek, hogy=hogy abortuszt végez? Tehát találkozott ilyenekkel az egészségügyi praxisa során?
I: Nem.
K: Nem volt ilyen nőgyógyászati kezelőben, ahol-
I: Hát mire én kezdtem, 48-ba, már kétéves gyerekek voltak.
K: De 46-ban, amikor gyakorlaton volt, akkor nem volt ilyen-
I: -nem=nem, nem tudok róla=nem tudok róla.
K: Amikor gyakorlaton volt 46-ban Székesfehérváron, akkor csak azt látta, hogy nők gonorrhoeával mennek kezelésre.
I: Igen=igen.
K: És el is mondták, hogy miért lettek, vagy hogy lettek- vagy nyilvánvaló volt?
I: Hát persze=persze=persze ((*köhög*)) és amikor Pesten voltam gyakorlaton, bőrgyógyászatban, akkor=akkor az üzemeket szűrték át egész nagy-Budapest összes üzemét átszűrték, és ott is=ott is rengeteg beteg jött ki, de aztán ugye kezelést kaptak. Nem az összeset, hanem az=az élelmiszerrel foglalkozókat, azokat, igen.
K: Említette a múltkor, hogy volt egy osztálytársa a védőnőképző iskolában, aki=akit megerőszakolt egy orosz katona.
I: Igen=igen=igen=igen. Akiról ugye most beszéltem először- titoktartás, igen=igen, és az édesanyját is- lues- vérbaj- eszembe jutott, ez a neve, vérbaj- luesz, -igen=igen----egész véletlenül levetette a vért, négy keresztes pozitív volt. És akkor csak a Salvársan létezett és akkor feketepiacon lehetett hozzájutni, és egy másik- én akkor gyakorlaton voltam, mikor ez történt, csak ugye később szereztem tudomást róla, és akkor az egyik osztálytársam éjjel-

nappal őrizte, hogy nehogy öngyilkos legyen. Az édesanya meg azt mondta, hogy ő nem hajlandó se megvizsgáltat- se=se kezeltetni magát. Na aztán ő szült egy gyereket, ő férjhez ment, szült egy gyereket, aki=aki negatív volt- egy roppant ügyes nő volt=roppant ügyes nő. Neki is pályamester volt az édesapja, aki ilyen felépítményes pályamester, azoknak mindenük volt=mindenük volt. Úgyhogy küldték neki a csomagokat, egy nagyon szép nő volt, és olyan 32 foga, hogy mikor a fogászati gyakorlaton voltunk, akkor azt mondta ott egy idősebb főorvos, hogy ez a második szép fog, a másik csak annyival volt szebb, annak volt egy kékes színe, ennek nem. Ki kellett húzni egy fogát, egy zápfogát, mert fájt. Semmi jele nem volt a röntgenen se, mikor kihúzták se, muszáj volt kihúzni, mert olyan fájdalma volt vele.
K: Köszönöm szépen Éva néni, álljunk le.